

“Bir Hocanın Ölümü”

Jale Hanım'ın vefatından kısa bir süre sonra, bir kütüphane çalışması sırasında 1975 yılına ait Belleten'de bir makale arıyordum, tesadüfen, Arif Müfit Mansel'in ardından yazılmış pek çok yazı ile karşılaştım. İster istemez çalışmamı bir kenara bırakıp, bu yazıları okumaya başladım. Bunlar içinde özellikle bir tanesi, belki de o günlerin duygusal atmosferi içinde beni çok etkiledi. Yazı Haldun Taner'e aitti. 2.Şubat.1975 tarihli Milliyet gazetesinde “Bir Hocanın Ölümü” başlığı altında yayınlanmıştı.

Ben Arif Müfit Mansel'i tanıma şansına erişmiş bir kişi değilim, ama Jale Hanım'ı tanıma ve onunla çalışma şansına sahip oldum. Haldun Taner'in yazısı, Osmanlı'dan Cumhuriyet Dönem'ine geçiş ve Cumhuriyet'in kuruluş döneminde yetişmiş, Cumhuriyet İdealizm'i üstüne kurulu değer yargılarını sahip bir hocanın ardından yazılmıştı, bize o dönemin “Hoca” ve “Bilim Adamı” kişiliğini tanıtmaktaydı. Ve halen pek çok konuda güncelliğini koruyan bu yazıyı okurken, sadece Mansel'in ardından yazılmış bir yazı olmaması, ülkemizdeki “hoca” kavramı üstünde duruyor olması nedeniyle çok etkilendim ve Jale Hanım'ı hatırladım. Haldun Taner'i saygıyla anıyor ve onun “Bir Hocanın Ölümü” adlı yazısından alıntılar yaparak, Jale Hanım'ı anmak istiyorum.

Bir takım insanlar vardır. Sabahları erkenden kalkarlar. Çantalarını alırlar. Dolmuş yada otobüs kuyruğunda beklerler. İtiş, kakış, içi gençlerle dolu bir takım binalara varırlar. Merdivenler çıkarlar, gözlüklerini takarlar, notlarını, kitaplarını kürsüye yayarlar. Anlatmaya başlarlar. Anlattıkça, gözleri parlar, yüzlerini tatlı bir pembelik kaplar. Genellikle dalgındırlar. Tatlı düşleri görür gibi, mutlu bir halleri vardır. Yine çoklukla, paraya, çıkara, günlük yaşamın kaşkarikolarına karşı ilgisizdirler. Bu konuda bilgisizdirler. Tek mutlulukları, insan yetiştiriyoruz, sanısında olmalarıdır. Bu hülya ile ev ile okul, okul ile kütüphane arasında mekik dokur dururlar.

Bunlara hoca denir. Zenginlerin, fakirlerin, sivillerin, askerlerin, memurların hasıla ülkenin her çeşit insanların çocuklarını okutmakla yükümlüdürler. Alçak yürekli olduklarından, bu işi pir aşkına yaptıklarından, toplum onları hiç değilse, platonik olarak onurlandırmak gereksinmesini duyar. Hocaların eli öpülür, sırtı okşanır. Konuşma sırasında kendilerine “Hocam” diye hitap edilir. Onlar da bu kadarlık poh pohtan sevinirler, duygulanırlar.

Hocaların bir ayrı türü de, üniversite hocalarıdır. Onlar da öz bakımından aynı yumşak kumaşandırlar. Ne var ki adları sanları öbürlerine görelikle biraz daha fazlaca duyulur. Belki bir iki yabancı dil bilirler. Yaşam koşulları biraz daha orta halliye yakın, kültür kapsamı biraz daha geniş, olabilir.

Üniversite hocaları da genel olarak “hancı”dırlar. Orada konaklayan “yolcu” kuşaklara karınca kaderince, bildiklerini, bazen gıdım gıdım, bazen cömertçe aktarırlar.

Bu arı gibi yaşam, bir gün, sona erer. Saat durur. “Hoca”nın tabutu üniversite avlusuna konur. Yaşıtı bir hoca, yuvarlak cümlelerle onun meziyetlerini, insanlığını över. Genç bir doçent, hocanın biyografisini, eserlerinin listesini okur. Genç bir öğrencisi, duygulu bir konuşma yaparak onun hoca-öğrenci ilişkilerindeki başkalıktan söz eder.

İki hafta sonra profesörler kurulu “Hoca”nın adını bir amfiye yada sınıfa kor. Resmi, kendi bölümünün enstitüsüne asılır. Bir yıl sonra da, adına armağan bir kitap yayınlanır...

Bilime adanmış koca bir ömrün şükran borcu böylece yerine getirilmiş olur. Bu da bitince “Alem yine ol alem, devran yine ol devran” olur. Yaşam sürüp gider. “Hoca”nın yerini bir başkası alır. O da hiç ölmeyecek gibi yaşar. Bir gün onun da gitmek sırası gelir. Yaşlılar ölür, gençlere yol açar, gençler yaşlanır, daha gençlerin başına geçer. Ve bu minval akar gider.

Prof. Dr. Jale İnan

Yazısının bundan sonraki bölümünde Haldun Taner, tanıdığı Arif Müfid Mansel’i anlatmakta, bende benim tanıdığım Jale Hanım’ı anlatmaya çalışacağım.

Jale Hanım denilince ilk aklıma gelen, onun mücadeleci kişiliği...

Jale Hanım’ın yaşamında iki büyük dünya savaşının önemli bir yeri vardır. Jale Hanım 1. Dünya savaşı sırasında doğmuş, çocukluğunun ilk yılları savaş yıllarının zorlukları ile geçmiş. 30’lu yılların ikinci yarısında, 40’lı yılların başında Arkeoloji eğitimi almak için gittiği Almanya’da ise 2. Dünya Savaşı’nın tüm güçlüklerini yaşamıştır. Bunların, Jale Hanım güçlüklerle savaştan mücadeleci bir kişiliğinin oluşmasında büyük etkisi olmuştur.

Kişiliğinin biçimlenişinde, Cumhuriyetin kuruluş yıllarında yetişmiş olmasının da büyük etkisi vardır. O, ‘Ne Mutlu Türküm Diyene...’ düşüncesi ile yetişmiş, ‘Atatürk’ün Ülkenin Geleceğini Emanet Ettiği’ ‘Genç Türkiye Cumhuriyeti’nin’ gençlerinden biriydi ve ‘Cumhuriyet İdealizminin’ verdiği bir özgüvene ve onura sahipti. Atatürk Gençliği içinde ona verilen misyon ‘bilim adamı’ olmasıydı. O da bu temel görevine yaşamının sonuna kadar sadık kaldı ve konusunda dünyanın sayılı otoriteleri arasına girmeyi başardı.

Jale Hanım'ın yaşamında, arkeoloji eğitimini aldığı, doktorasını yaptığı, 2. Dünya Savaşı sırasında kaderini paylaştığı Almanya'nın özel bir yeri vardı; bu, hatta zaman zaman 'hayranlığa' varan özel bir yerdi. Bu bağlamda, kişiliğinde Alman mentalitesinin izlerine de bulunmaktaydı. Çok çalışkan ve disiplinliydi. Ne ilerleyen yaşı ne de rahatsızlığı onun bu özelliğini kaybetmesine neden olabildi. Yetiştirdiği ülkeden aldığı özelliklerden biride, fikirlerin yaşama geçirilmesi ve başlanan bir işi sonlandırma konusundaki çabasıydı. Onarım çalışmaları, müze kuruluşları, yazdığı kitaplar, hep onun bu özelliğinin ürünüdür.

Jale Hanım'ın bilim adamlığının yanı sıra, bir de "Hocalık" misyonu vardı. O, bu işi sadece kendi sahip olduğu bilgilerin öğrencilere aktarılması olarak algılamadı. Gerçek "Üniversite Hocalığı" genç bilim adamlarının ve uzmanların yetiştirilmesiydi. Bu bağlamda, arkeolojinin pek çok dalında uzman kişilerin yetişmesinde Jale Hanım'ın desteği ve katkısı olmuştur.

Ve benim tanıdığım Jale Hanım'ın inatçı bir kişiliği vardı, ama bu yönünü özellikle düşüncelerini savunurken ve bir işi yaşama geçirirken görebilirdiniz. Tek bir kavram konusunda sizi ikna etmek için sabahlara kadar sizle tartışabilirdi. En büyük inatçılığını da hastalığına karşı yaptı, düşünceme göre en saygı değer mücadelelerinden biri de buydu.

Jale Hanım mücadeleci, fakat kötümser değildi, tam tersi iyimser bir kişilikti. Aynen kendi generasyonundaki pek çok "Hoca" gibi, yetiştirdiği 'Orta Avrupa Karakteristiğinde' idealist bir bilim adamıydı. Kendisini çok sevdiği arkeolojiye adanmıştı. Bu alan onun ihtirasını ve mutluluğunun temel kaynağını oluşturuyordu. Olumlu yapıtların sahibi olmanın, tarihi eserler çıkarıp uygarlığa kazandırmanın, iyi öğrenciler yetiştirmenin verdiği, o hiçbir şeyde bulunmayan doyunluk, onu bütün gerçek bilim adamları gibi iyimser yapmıştı.

Bu noktada sözlerimi tekrar Haldun Taner'in satırlarıyla bağlamak istiyorum:

Hocanın iyimserliği ve mutluluğu bir şeye dayanıyordu: Yaşamını, isteğince yaşamış olmasına.

Kendi seçtiği bir alanda, kendi istediğine yakın koşullarda çalıştı, eser verdi, iş gördü, öğrenci yetiştirdi. Bu yaşam, alçak gönüllü, ama yoğun, doluydu, verimli idi. Kendi köşesinde, kendi alanında yapabileceklerinin çoğunu gerçekleştirdi.

Bu da bir avuntu olsa gerek...

Dünya'nın başka bir yerinde bu çapta bir bilim adamı ölse, bütün millet matem tutar. Hocanın ölümü de kişiliği gibi alçak gönüllü oldu.

Biz de hocalar böyle ölür.

Haldun Taner'in bu cümlelerine Jale Hanım'a ait birkaç cümle daha ekleyerek sözlerimi tamamlamak istiyorum: Jale Hanım'ı tanımış olmak, onunla çalışmış olmak benim ve onun ile birlikte çalışan pek çok arkadaşım için ortak bir proje gerçekleştirmenin ötesinde bir anlam taşıyor. Bizler, Jale Hanım'ın kişiliğinde, Osmanlı'dan Cumhuriyete geçiş dönemini, Cumhuriyetin ilk kuşağını ve onların değer yargılarını öğrenme şansına sahip olduk. Bu bize geçmişimizi daha iyi tanıma ve değerlendirme olanağını sağladı. Özellikle 1980'li yılların değer yargısı keşmekeşi içinde, bu tanışıklık bizlerin kendi değer yargılarımızı daha sağlıklı bir şekilde oluşturabilmemiz için yol gösterici oldu. Sevgili Jale Hanım size bunun için teşekkür borçluyuz, sizi tanıdığımız için çok mutluyuz, sizi saygıyla anıyoruz ve sizi özledik.

Arzu ÖZTÜRK